

OSVRTI I PRIKAZI

Boduen de Kurtene, *Lingvistički spisi*, preveo i priredio Predrag Piper, Književna zajednica Novog Sada, Novi Sad, 1988, 244.

Na pitanje šta znači biti moderan, Aleksandar Koare odgovara: »Čovek je *moderan*, u svakom vremenu, ako misli skoro isto kao njegovi savremenici, a malo drugačije nego njegovi učitelji.¹ Mada se navedenom određenju modernosti teško može prigovoriti, na osnovu njega nije nimalo lako uvidjeti modernost Jana Boduena de Kurtenea i njegova učenja o jeziku. Taj znameniti Poljak (1845 — 1929) mislio je i govorio o jeziku i lingvistici toliko drugačije i »modernije« ne samo od svojih učitelja nego i od svojih savremenika da, iz današnje perspektive govoreći, prosto i ne pripada svom nego vremenu današnjem. Zato se na nj Koareova definicija može primijeniti samo smještanjem njegova djela u vrijeme sadašnje lingvističke nauke. Ali, ako izuzeci potvrđuju pravila, onda je Kurtene najbolja potvrda — jer zaista je teško pronaći lingvistiku kome atribut *moderan* toliko pristaje bez obzira na vrijeme i ugao posmatranja.

U svom je vremenu, posebno u najplodnijem — kazanjskom — periodu svog rada, Kurtene osobenjak (u pozitivnom značenju te riječi) s idejama nepomirljivim s dotadašnjom i tadašnjom lingvističkom stvarnošću. Gotovo usamljenik, Kurtene i nije mogao očekivati da one postanu opštепrihvaćenim — jer za »plodno tlo« potrebni su i izuzetni savremenici, bar pojedinci među njima; a njih je — osim rano preminulog Kurteneovog učenika Mikolaja Kruševskog, koji bješe tada jedini pravi sagovornik i sumišljenik B. de Kurtenea — bilo tako malo, ili, istinitije, gotovo i nije bilo. Tako u najznačajnijem i stvaralački najplodnijem periodu svog šezdesetogodišnjeg rada Kurtene najčešće bijaše sam u borbi za drugačiju lingvistiku od one koja dotad i tada dominiraše.

Neka za prosudbu koliko je novosti i modernosti nosilo njegovo jezičko učenje posluže nekolike nabacane činjenice: Kurtene je tridesetak godina prije pojave Sosirovog *Kursa opšte lingvistike* izgradio i zastupao strukturalistički model lingvistike, pa je u stvari prvi pravi ne anticipator nego osnivač strukturalističke lingvistike. Uz to je, samo s drugačijom terminologijom (za čiji je dalji razvoj takođe veoma značajan) uočio i ukazao na one temeljne dihotomije, danas poznate kao Sosirove dihotomije: jezik — govor, sinchronija — dijahronija, paradigmatska — sintagmatska osa... Kurteneov je pristup navednim dihotomijama mnogo saglasniji vremenu sadašnjem od Sosirovog, jer su one, za razliku od oštro polarizovanih Sosirovih, date u relativiziranim oblicu. Osim toga, prvi je u ling-

¹ A. Koare, *Naučna revolucija*, Nolit, Beograd, 1981, 34.

vistici jasno razgraničio fonemu od glasa, smatrajući prvu jedinicom jezika, a drugu jedinicom govora, pošto je fonema samo »psihički ekvivalent glasa« koji se kao takav nigdje ne ostvaruje; bio je i na pragu otkrića distinktivnog obilježja svojim učenjem o kinemama i akusmama kao dijelovima foneme; prvi je (pro)govorio o morfonološkim alternacijama, prvi uveo i izdvojio sintagmu (a njegovo učenje o sintagmi i danas je jedino koje sintagmatskom nivou omogućuje status nužnog a ne slučajnog nivoa lingvističke analize², odredio predmet i zadatke pojedinih lingvističkih disciplina koje će tek mnogo godina poslije njega, kao ponovo »otkrivene«, steći »pravo građanstva«: neurolingvistike, psiholingvistike, teorije jezika u kontaktu, a posebno sociolingvistike i primijenjene lingvistike. I ne samo po tom njegovo djelo pripada više vremenu sadašnjem nego vremenu tadašnjem u lingvistici: spomenimo još samo to da Kurtene nije bio pristalica stroge izolacije lingvistike, nego je bio za lingvistiku koja će stalno uspostavljati veze s drugim naukama o čovjeku.

Pa i pored svega toga, malo će se gdje, ako igdje, naići na konstataciju o Kurtenu kao osnivaču ne samo neke od mavedenih grana lingvistike nego i lingvističkog strukturalizma. A razlozi su tome brojni. Najznačajniji je svakako taj da Kurtene svoje poglede na lingvistiku nikad nije izložio sistemski na jednom mjestu, nego su oni ostali razasuti u više stotina radova nastalih u toku šezdesetogodišnjeg bavljenja lingvistikom. Nije beznačajno ni to što je Kurtene živio i radio van lingvistički »prestiznih« centara i krugova svoga vremena, a ne treba smetnuti s uma ni činjenicu da je i sam često mijenjao stavove, merijetko i na vlastitu štetu, kao i to da ni svi njegovi radovi nisu podjednake vrijednosti... Uza sve to, treba reći da i sve ono što je iz današnje perspektive Kurteneova prednost nad mnogim strukturalistima koji su imali većeg neposrednog utjecaja i na savremenike i na potonje generacije, nije ni mogla biti prednost u njegovom vremenu. Moglo bi se čak reći da je to prije bio nedostatak nego prednost, jer su pri svakoj inauguraciji prihvatljiviji i plodotvorniji beskompromisni i oštro polarizovani stavovi i mišljenja od omih (naučno prihvatljivih) relativiziranih.

Iz tih razloga više nego i jedno današnje vrijeme daje za pravo Kurteneu. Interes za njegovo djelo stalno se pojačava otkrićem i razvojem većeg broja novih lingvističkih disciplina, uz koje gotovo kao stalna pratilačka odredba ide i podatak o anticipaciji u Kurteneovom djelu. Ali do Kurteneovih radova i nije baš lako doći: razasuti po različitim brojevima različitih časopisa od 50 do 100 godina unazad gotovo da su nedostupni velikom (najvećem) broju pristalica Kurteneova učenja.

Malo je stoga reći da je vrijedan pažnje i pohvale pothvat poznatog slaviste i očito odličnog poznavaoca Kurteneovog djela Predraga Pipera, profesora slavistike s Filološkog fakulteta u Beogradu, i Književne zajednice Novog Sada kao sve značajnijeg izdavača i lingvističke literature — da

² V. o tome šire u: M. Kovačević, *Razvoj i neka otvorena pitanja sintagmatike u nas*, SOL II/3, Zagreb, 1987, str. 41—55.

našem čitaocu ponude prevod izabralih radova Boduena de Kurtenea pod naslovom *Lingvistički spisi*. Predrag Piper napravio je reprezentativan odbir Kurteneovih radova pri čemu se, mislimo, držao osnovnog kriterija: uvrstiti u knjigu one Kurteneove rade koji najbolje odražavaju njegovu opštelingvističku, opšteteorijsku misao, i to rade koji su sa opštelingvističkog aspekta najznačajniji ne za istoriju lingvistike i razvoj Kurteneovih ideja nego za »upotrebu« samog Kurtenea danas, za inspiraciju mame i njegovim djelom. Da takav izbor nije bio nimalo jednostavan, potvrđuje i činjenica da se Kurteneovi rade i ne mogu strogo razvrstati na teorijske i empirijske, jer je on, kao po nalogu današnje teorije nauka, uspostavljao gotovo idealan spoj teorijskog i empirijskog, što je poseban, posredan, doprinos i teoriji nauka. Piper je čitaocu ponudio prevod dvanaest Kurteneovih radeva: *Neke opšte napomene o lingvistici i jeziku* (1871), *O zadacima lingvistike* (1889), *Neki od opštih stavova do kojih je Boduen došao, posmatrajući i proučavajući jezičke pojave* (1897), *Fonema* (1899), *O mešanoj prirodi svih jezika* (1901), *Jezikoslovlje ili lingvistika u XIX veku* (1904), *Jezik i jezici* (1904), *Lingvistika* (1904), *O jednoj strani postepenog očovećivanja jezika, u vezi s antropologijom* (1905), *Uvodne napomene o psihologiji i sociologiji jezika* (1915), *Razlika između fonetike i psihofonetike* (1928), *Pojam količine u jezičkom mišljenju* (1927).

Već na osnovu u zagradama datih godina nastanka vidi se da je Piper u izbor uključio radeva iz svih perioda Kurteneovog života. U svim tim radevima prisutna je zajednička nit Kurteneova učenja — misao o jeziku koja se danas imenuje strukturalističkom.

Ako su pri izdavaštvu lingvističke prevodne literature i kod nas (na žalost ne samo kod nas) Kurteneu prepostavljeni mnogi što su imenovani osnivačima, iako, uistinu, ne zasluzuju ne samo da dođu ispred njega nego ni da se s njim porede, onda je Piperov prevod svojevrsni »ispravak« nepravde: između svih lingvističkih prevoda ovaj je svakako među najboljim, ako ne i najbolji. Gotovo da se pri čitanju nameće pomisao da je sam Kurtene svoje radeva pisao na srpskohrvatskom jeziku. Uz to, Piper je knjigu snabdio veoma sadržajnim (mada ne toliko obimnim: svega 20 strana) Predgovorom, u kome je uz razradu osnovnih postavki Kurteneova učenja iznio i niz zanimljivih detalja iz Kurteneova života i rada. Stiče se utisak da je na tih dvadesetak stranica Piper iznio i više nego što sam prostor omogućuje. Piperov je Predgovor bez sumnje najbolja do danas objavljena studija o Kurteneu kod nas. Osim Predgovora, knjiga sadrži i osnovne bibliografske podatke o Kurteneu, i registre (predmetni, imenski i jezički).

Nadajmo se da će ova knjiga, u kojoj je Kurtene predstavljen sa svega dvanaest radeva, povećati interesovanje za Kurteneovo djelo, jer, zaista, teško se ne složiti sa Piperovim zaključkom: »A naučnom delu Jana Boduena de Kurtenea, po širini i raznovrsnosti jezičkih pojava koje su njom obuhvaćene, po promišljenosti i originalnosti rešenja, u kojima se još uvek otkrivaju anticipacije novijih lingvističkih teorija, malo je sličnih u istoriji lingvistike«.

Miloš Kovačević